

UDK 314.116/.117(497.6)

327::911.3(497.6)

Оригиналан научни рад

Original scientific work

Игор Зекановић**ДЕМОГЕОГРАФСKE ОСНОВЕ ГЕОПОЛИТИЧКИХ
КАРАКТЕРИСТИКА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ**

Извод: У приступу раду полази се од премисе по којој демографски процеси и појаве представљају основни фактор и детерминанту геополитичких карактеристика и геополитичког положаја Републике Српске, као посебног ентитета у саставу Босне и Херцеговине. У том контексту указаћемо на фундаменталан значај релевантних демогеографских потенцијала као квантитативно-квалитативне категорије, која у крајњој консеквенци условљава опстанак Републике Српске.

Кључне ријечи: геополитика, геополитичке карактеристике, демографски процеси, демогеографске основе, становништво, Република Српска

Abstract: The leading premise was that the demographic processes and phenomena are the basic factor and a determinant of geopolitical characteristics and position of Republika Srpska as an individual entity within the state of Bosnia and Herzegovina. Within these circumstances, we shall indicate the relevant demogeographic potentials as a quantitative-qualitative category, the consequences of which are crucial to the survival of Republika Srpska.

Key words: geopolitics, geopolitical characteristics, demographic processes, demogeographic background, population, Republika Srpska

Полазна разматрања

Савремени геополитички и политичко-географски процеси, којима је захваћена Европа и међународна заједница у цјелини, повећала су интересовања за геополитичким истраживањима. У првој деценији 21. вијека, актуализација и истраживања у сфери геополитике изузетно су порасла. Свједоци смо свеобухватног интересовања за геополитичку проблематику од стране географа, политичара, историчара, публициста, ... Геополитика и геополитичка истраживања постала су незаобилазан садржај и сегмент у савременом политичком животу, националним стратегијама и међународним односима.

Данас, егзистирају бројни центри, који проучавају узајамну условљеност географских и политичких фактора. Ову условљеност проучава геополитика, која се из оквира политичке географије, издвојила као самостална научна дисциплина и која за разлику од политичке географије, која проучава политичке аспекте географских феномена, у фокусу својих истраживања има политичке феномене, тј. проучава географске аспекте политичких феномена.

Превазиђено је једнострано и уопштено схватање геополитике изражено као доктрине и субјективне интерпретације. Савремена геополитика се бави узајамним односима географских фактора и политике, критички се односећи према њеној злоупотреби и геополитичким деформацијама. У свом раду, Регионализам као приступ и принцип и регионализација као поступак у функционалној организацији географског простора са неким аспектима примене на Републику Србију, професор Милован Радовановић истиче следеће: „Геополитика, која је бесмислена и беспредметна без логичког и објективног упоришта у регионализму и територијалности, и јесте и није наука, што свакако зависи од нивоа и вештине (зло)употребе географских и свих других релевантних факата, теорија, метода, циљева итд. На свом највишем, дакле научном нивоу, који се не може оспорити њеним претечама (Хегелу, Ритеру, Хумболту, Рацелу), а у српско-балканским размерама ни Цвијићу, она је увек у критичкој латентној позицији „исклизнућа“ са научне трасе у муљ квази-науке и експанзионистичке доктрине. Но и као такав сурогат географске, историјске, етнолошке, демографске, економске и политолошке науке, геополитика је већ од самог настанка националних држава и њихових савеза, а особито у садашње време, логична неминовност политичке праксе и водећа, или бар пратећа, доктринарна потка регионално-политичких, регионално-економских и регионално-стратегичких концепција“ (Радовановић, М., 1993/94).

Дакле, савремено значење геополитике заснива се на концепту да она представља синтетску науку која сједињује различите научне дисциплине, првенствено географске и политичке. Као и свака наука има свој предмет проучавања, методе и теорију. У свом савременом значењу дефинише се као “наука која се бави узајамним утицајем географских и политичких фактора“ (Клајн, И., Шипка, М., 2006).

Геополитика представља начин опстанка, развоја и функционисања политичко-територијалне заједнице. „Као наука о националној стратегији она је рационална основа политичког пројекта државе. Геополитика је „национални пројекат“ и „национална стратегија“ која је у историји сваке државе важнија од било којег владиног плана или партијске платформе. Геополитика је један доследан скуп дугорочних националних циљева, који широј јавности не морају ни бити познати“ (Грчић, М., 2000). Ако на овим основама свхатимо геополитику, значи, као синтетску науку и националну стратегију, онда су њена улога и значај за политичко-географску и геополитичку будућност Републике Српске од непроцјењиве важности.

Геополитичке одреднице геопростора

Геополитичке карактеристике одређеног простора представљају једну од најважнијих квалитативних особина територије и непосредно утичу на низ политичких, демографских, економских, историјских и других про-

цеса. Геополитичке детерминанте, тј. положај, облик, величина, компактност, природни ресурси и остале особине територије, заједно са њеним културно-историјским наслеђем, етнодемографским карактеристикама, демографским карактеристикама и структурама, те утицајима ближег и даљег окружења чине најважније садржаје геопростора.

Република Српска је државни ентитет чија површина износи око 24.617 km², што чини око 48% површине Босне и Херцеговине. Математичко-географски, Република Српска заузима сјеверни и источни дио геопростора Босне и Херцеговине, између 42°33'19" и 45°16'34" сјеверне географске ширине и 16°11'06" и 19°37'44" источне географске дужине.

Простире се кроз двије велике природно-географске и друштвено-економске регионалне цјелине. Облик територије није рационалан, односно има атипичан облик чији се сјеверни дио пружа правцем исток-запад, а источни правцем сјевер-југ, што отежава могућност чвршћег унутрашњег повезивања, комуникације, те економске интеграције и равномјерног вредног развоја међусобно удаљених западних и јужних дијелова.

Територију чине двије цјелине: сјеверозападна и источна. Сјеверозападну цјелину чине већи дио Крајине, Посавине и Озрена, укупне површине око 12.250 km². Источна цјелина обухвата Семберију, Романију и већи дио Подриња и Источне Херцеговине. Површина износи око 12.370 km² и претежно је брдско-планинске и планинске конфигурације терена.

Границе Републике Српске су одређене међународно признатом границом Босне и Херцеговине према Србији, Хрватској и Црној Гори, те међуентитетским разграничењем према Федерацији БиХ. Укупна дужина граница износи око 2.177 km, од чега на међуентитетску границу због извијаности отпада око 1.081 km што је више него двоструко од линеарног растојања између двије крајње тачке.

У савременим политичко-географским и геополитичким процесима, геополитичке карактеристике Републике Српске, прије свега геополитички положај, неопходно је сматрати као промјенљива и динамична категорија, која захтјева континуирано и константно праћење и вршење вредновања сходно новим факторима и детерминантама које их условљавају и одређују.

Данас су геополитичке карактеристике Републике Српске одређене глобалним, континенталним, регионалним, и многобројним локалним детерминантама. Геополитичке карактеристике Републике Српске у оквиру државе Босне и Херцеговине и југоисточне Европе као геополитичког појма, одређене су и укупном хетерогеношћу (националном, културном, вјерском, етничком, цивилизацијском, економском, ...) и транзитним положајем Балкана на којем се вијековима преплићу интереси европских и свјетских сила, те савремених глобалних геополитичких односа, констелација као и политичко-географских процеса.

Геополитичке карактеристике Републике Српске зависе од великог броја фактора. Факторе можемо подијелити на унутрашње и спољашње. Унутрашњим факторима подразумевамо оне који се односе на: природно-географске, етноструктурне, демографске и економско-политичке прилике, који су као цјелина у директној или индиректној вези са спољашњим факторима. Обзиром на унутрашње факторе, геополитичке карактеристике РСрпске условљене су: физичко-географским, демографским (етноструктурним), економско-географским и друштвено-политичким особинама геопростора.

Демографски процеси и демогеографске карактеристике представљају најзначајнију детерминанту развоја Републике Српске. Сходно оваквој констатацији, демографски процеси у Републици Српској са геополитичког аспекта представљају основу даље егзистенције и одрживости Републике Српске.

Религијске одреднице геопростора

Геопростор Републике Српске и Босне и Херцеговине представља спецификум по много чему. У различитим историјско-географским периодима и политичко-географским околностима има своје интеграционе и дезинтеграционе токове. То је реалност овог простора, а све позитивне и негативне промјене рефлектују се и условљавају демогеографске карактеристике, било да се ради о унутарнационалним или вишенационалним промјенама.

Просторни размјештај етничких заједница у БиХ производ је наслијеђа вишевијековних историјско-демографских и политичко-географских процеса на Балканском полуострву као природном мосту између Европе и Азије. Питање међунационалних односа резултат је измјешаности становништва, настао усљед вијековних судара и укрштања интереса различитих народа, култура, религија, идеологија, војно-стратегијских интереса, и слично. Разумљиво је да се без познавања историјско-географског наслијеђа у геопростору Босне и Херцеговине, препознатљивог по додирима и прожимањима различитих цивилизација, религија, култура, политичких и идеолошких одређења, не могу схватити ни савремена геополитичка кретања у Републици Српској.

Ријетко гдје су се на тако малом, физичко-географски разноликом и стратегијски важном простору као што је Босна и Херцеговина, испреплетла три религијска ареала. На овом простору се прожимају три различите религије, њихови језици и писма, обичаји и традиције, које су оставиле неизбрисив траг, како у културном и духовном пејсажу, тако и у геополитичкој димензији простора.

Религија као обиљежје етничке припадности у геопростору Босне и Херцеговине дјеловала је двојачко у политичко-географском смислу: интегративно, када је у питању етничка хомогенизација, и дезинтегративно, ка-

да су у питању мултиетничке политичко-територијалне заједнице. Вјерски, односно религијски фактор је имао пресудну улогу у формирању националног идентитета код народа у Босни и Херцеговини.

Територијални додир и прожимање византијско-православног, западно-католичког и исламског културног круга, умногоме су одредили карактер политичко-географских и геополитичких процеса овог простора. Балканско полуострво је кроз историју а мост спајања и прожимања различитих цивилизација, култура, религија, које су, свака на свој начин, остављале неизбрисиве трагове, а геопростор Босне и Херцеговине, представља његову најизраженију и најупечатљивију културно-цивилизацијску зону.

Четири су историјска догађаја највише утицала првенствено на религијски мозаик Балканског полуострва, такође, Босне и Херцеговине. Први је сте тај што је Босна и Херцеговина на вјековној цивилизацијској граници, источној и западној (395. год.)¹. Други је да су славенски народи Балканског полуострва до краја 9. вијека примили хришћанство. Трећи је раскол хришћанске цркве 1054. године², и четврти, да почетком 14. вијека на Балканско полуострво продире Османлијско царство и ислам. Посебан политичко-географски печат религијским процесима на Балкану и Босни и Херцеговини, осим раскола хришћанске цркве и продора ислама, дало је „источно питање“³.

¹ Када је 395. године цар Теодосије I умро, Римска империја је подијељена између царева Аркадија и Хонорија. Аркадије је постао цар Источног Римског Царства, а Хонорије Западног Римског Царства. Година 395. се сматра преломним тренутком подијеле царства на Западно и Источно (Византија).

² Године 1054. догодила се Велика шизма или Велики раскол, тј. одвајање и прекид литургијске заједнице између Римског и Цариградског патријаршијског пријестола. У политичко-географским круговима овај датум се сматра и почетком политичког, културног одвајања Истока и Запада (православља и католичанства). Раскол хришћанске цркве 1054. и исламско-турски долазак дефинисаће религијску и културно-цивилизацијску дивергентност балканског геопростора, који ће бити подијељен између три културно-цивилизацијска круга: 1. православног (источнохришћанског); 2. католичког (западнохришћанског); 3. исламског (турскоисточњачки).

³ За време турског војно-политичког слабљења (1683-1912) на Балкану је отворено тзв. Источно питање, тј. отпочела је борба више ванбалканских држава за „наследника“ Турске у том делу Европе. Правци утицаја тих ванбалканских сила на унутарбалканске односе обликовали су *геополитички крст* на Балканском полуострву са крацима СЗ-ЈИ и СИ-ЈЗ. Са сјеверозапада су дејствовале Немачка и Аустрија, са сјевероистока Русија и Мађарска, са југоистока Турска и са југозапада Ватикан, Млетачка република и Италија. Са јужне, средоземне стране дејствовале су поморске силе – Велика Британија и Француска, а касније, у 20. веку и Сједињене Америчке Државе. (Јован Илић, Балкански геополитички чвор и српски етнички простор, Зборник радова: Геополитичка стварност Срба, Институт за геополитичке студије, Београд, 1997. стр. 413).

Босна и Херцеговина представља најизраженију етноконтактну зону⁴ три свјетска цивилизацијска круга (православни, католички, исламски) на Балканском полуострву и њихови крајњи „домети“ и зоне експанзионистичких покушаја. Прецизна линија цивилизацијске и религијске подјеле никада није постојала, нити је имала своје природне границе и политичко-територијални идентитет све до краја 20. вијека.

Демогеографске основе Републике Српске

Један од најважнијих ресурса и фактора друштвено-економског развоја и детерминанта геополитичких карактеристика неке политичко-територијалне заједнице је становништво. Број становника, густина насељености (размјештај), структуре становништва, миграције, етнопсихичке особине формирају скуп квантитативних и квалитативних карактеристика, који условљавају геополитичке карактеристике. Промјена кретања броја становника, праћење природног кретања становништва, припадност сеоском и градском контингенту, старосна структура, економска структура, национална и вјерска идентификација – све то у геополитичкој и политичко-географској валоризацији одређеног геопростора има специфичну вриједност.

Специфичности географских фактора детерминишу демогеографске карактеристике и од Републике Српске чине изразито хетероген демографски простор. Ова хетерогеност се испољава путем издвојених области, регија које имају свој карактеристичан демографски развој, економско-географске карактеристике и урбане центре.

Општа стопа наталитета у Републици Српској у периоду 2001-2009. године указује да Република Српска спада у нисконаталитетна подручја. Од 2001. Републику Српску карактерише континуирано смањење броја становника и негативна стопа природног прираштаја од 2002. године.

Негативну стопу природног прираштаја у Републици Српској биљежимо од 2002. године када је износила – 0,4‰, затим 2003. – 1,7‰, 2004. – 1,7‰, 2005. -2,4‰, 2006. године – 1,9‰, 2007. – 2,8‰, 2008. -2,3‰ и 2009. године -2,2‰. Према процјенама⁵ Републичког завода за статистику, у Републици Српској је 2010. године било 1.433.038 становника.

⁴ На западу и сјеверозападу је етно-контактна зона Срба и Хрвата која је током историје добила карактер узавреле међе две цивилизације – источно-православне и западно-католичке. Њихова миленијумска конфронтираност у западно-балканском додирном појасу има размере од судне борбе не само за сопствени народ и његову територију, већ за позиције читавог културно-цивилизацијског круга коме припадају (Степић, М., 2004).

⁵ Подаци о броју становника заснивају се искључиво на процјенама, што додатно усложњава и оптерећује прецизно сагледавање утицаја демографског развоја на геополитичке карактеристике Републике Српске.

Табела 1. – Природно кретање становништва Републике Српске 2001–2009. год.

Година	Број становника	Наталитет		Морталитет		Природни прираштај	
		Свега	‰	Свега	‰	Свега	‰
2001.	1.490.993	13.699	9,2	13.434	9,0	265	0,2
2002.	1.454.802	12.336	8,5	12.980	8,9	-644	-0,4
2003.	1.452.351	10.357	7,3	12.988	8,9	-2.451	-1,7
2004.	1.449.897	10.628	7,3	13.082	9,0	-2.454	-1,7
2005.	1.446.417	10.322	7,1	13.802	9,5	-3.480	-2,4
2006.	1.443.709	10.524	7,3	13.232	9,2	-2.708	-1,9
2007.	1.439.673	10.110	7,0	14.146	9,8	-4.036	-2,8
2008.	1.437.477	10.198	7,1	13.501	9,4	-3.303	-2,3
2009.	1.435.179	10.603	7,4	13.775	9,6	-3.172	-2,2

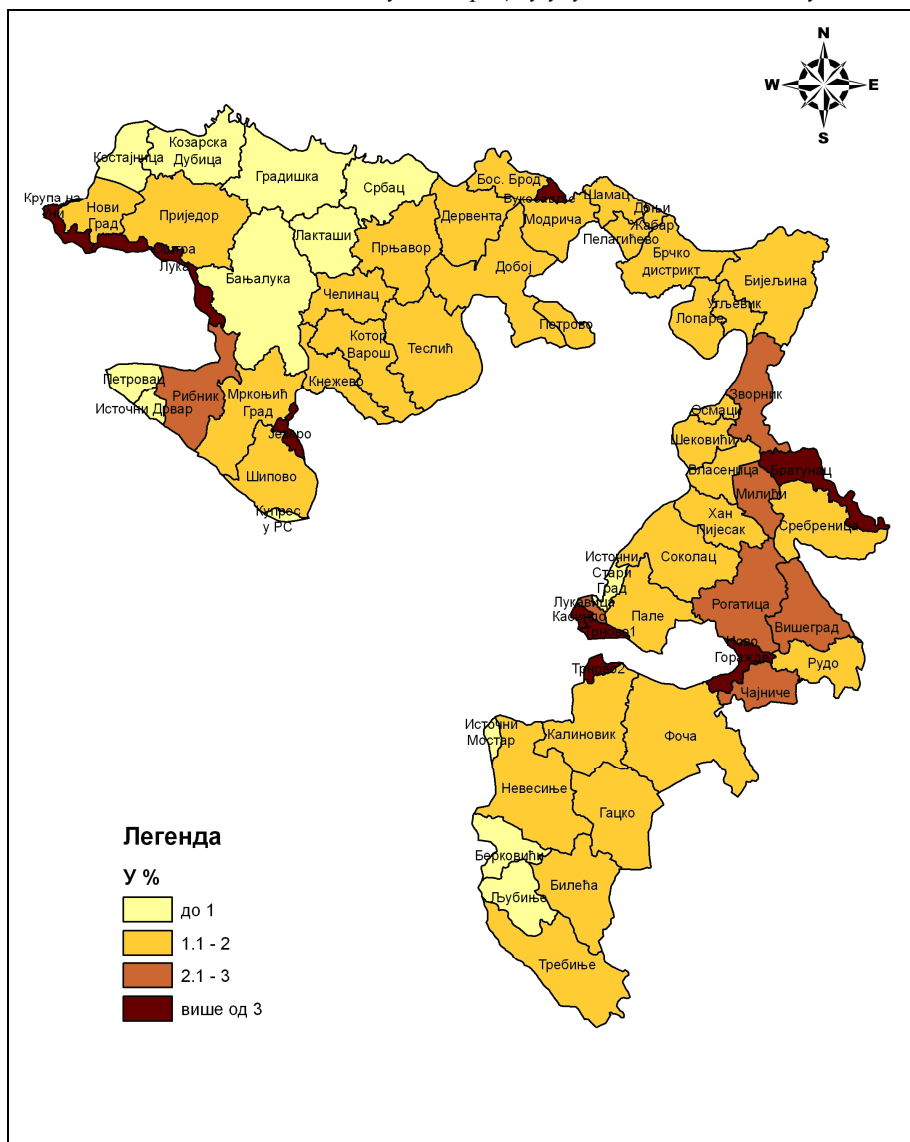
Извор: Републички завод за статистику, Статистички годишњак Републике Српске, 2010.

Дакле, „Републику Српску карактерише завршна фаза демографске транзиције која је условљена спорим економским развојем и терцијаризацијом друштва, слабом искориштености природних ресурса и доста повољног саобраћајно-географског положаја, што је већ покренуло поремећаје биолошког карактера, пад природног прираштаја и процес старења становништва“ (Маринковић, Д., Ђурђев, С. Б., 2012). Природно неповољним демографским кретањима становништва треба додати све израженији процес иселјавања великог броја младог, образованог и радно способног становништва у друге земље.

Демографско стање у Републици Српској проузроковано је и демографским процесима у прошлости, нарочито крајем 20. вијека, када су на кретање броја становништва поред општих развојних фактора дјеловали и многи специфични (политички, социјални, ...). Разлоге треба тражити и због тога што су ратна страдања и постратне трауме, тешка економска ситуација, економске миграције из Републике Српске, смањили онај контингент популације који су чинили репродуктивно способну групацију. Према подацима Министарства рада и борацко-инвалидске заштите погинуо је 20.391 борац Војске Републике Српске, што је чинило 1,46% укупне популације у Републици Српској према процјенама Републичког завода за статистику 1996. године (Слика 1). Укупан број ратних војних инвалида, разврстаних у десет категорија инвалидности износи 37.627 (Зекановић, И., 2011).

Динамика кретања броја становника разликује се према појединим регионалним цјелинама. Сјеверне дијелове Републике Српске карактерише повећање, док простори Источне Херцеговине и југозападни дијелови Бањалучке нодално-функционалне регије имају мањи пораст или смањење броја становника.

Слика 1. – Учешће погинулих бораца у укупном становништву

Извор: Зекановић, И., (2011). *Етнодемографске основе политичко-географског положаја Републике Српске*. Бања Лука: Географско друштво Републике Српске

О демографској хетерогености геопростора Републике Српске казује податак да више од двије трећине становништва насељава западни дио Републике Српске (од Брчког до Новог Града и Рибника) са изразитом концентрацијом у бањалучком региону.

Табела 2. – Становништво Републике Српске по регијама у 2010. години

РЕГИЈЕ	Број становника 2010. год.
Бањалучка регија	655.022
Добојско-бијељинска	402.438
И. Сарајевско-зворничка регија	260.452
Требињско-фочанска регија	115.116

Извор: Републички завод за статистику

Демографски развој становништва сагласан је са гравитационим сферама водећих нодуса у регијама, гдје се истиче Бањалука захваљујући својим водећим економским, административним, развојним и културним функцијама. Урбане средине имају привудао слабије тенденције у смањењу броја становника захваљујући миграцијама и повољнијој старосној структури и преузимају водећу улогу у природној репродукцији становништва. Руралне средине карактерише емиграција и изузетно неповољна старосна структура. Овакви процеси доводе до продубљивања економских и социјалних разлика, што са геополитичког аспекта често проузрокује појаву националне фрагментације и националног нејединства.

Табела 3. – Густина насељености Републике Српске по општинама 2010. године

Општина	Површина km ²	Становништво	
		2010.	Ст/км ²
Бања Лука	1.238,91	226.459	182,79
Берковићи	249,69	2.732	10,94
Бијељина	733,85	108.814	148,28
Билећа	632,33	11.788	18,64
Братунац	293,49	22.235	75,76
Брод	229,30	19.885	86,72
Вишеград	448,14	18.339	40,92
Власеница	225,32	19.248	85,42
Вукосавље	94,90	5.270	55,53
Гацко	735,88	10.106	13,73
Градишка	761,74	59.334	77,89
Дервента	516,84	41.709	80,70
Добој	772,09	77.967	100,98
Доњи Жабар	46,76	2.663	56,95
Зворник	376,14	51.829	137,79
Источна Илица	27,90	16.578	594,19
Источни Дрвар	75,30	38	0,50
Источни Мостар	85,24	779	9,14
Источни Стари Град	69,84	2.948	42,21
Ист. Ново Сарајево	34,69	9.796	282,39
Језеро	55,60	1.242	22,34

Игор Зекановић

Калиновик	681,15	4.529	6,65
Кнежево	332,90	11.595	34,83
К. Дубица	499,01	32.711	65,55
Костајница	85,12	7.412	87,08
Котор Варош	564,26	19.912	35,29
Крупа на Уни	84,33	1.685	19,98
Купрес	47,80	425	8,89
<i>Лакташи</i>	<i>388,37</i>	<i>40.813</i>	<i>105,09</i>
Лопаре	292,55	15.585	53,27
Љубиње	319,07	4.082	12,79
<i>Милићи</i>	<i>279,13</i>	<i>9.868</i>	<i>35,35</i>
Модрича	319,80	27.524	86,07
Мркоњић Град	677,43	19.048	28,12
Невесиње	877,08	18.496	21,09
Нови Град	472,72	29.268	61,91
Ново Горажде	119,00	2.972	24,97
Осмаци	78,10	4.602	58,92
Оштра Лука	204,91	3.187	15,55
Пале	492,80	26.208	53,18
Пелагићево	122,49	5.964	48,69
Петровац	154,90	406	2,62
Петрово	143,90	11.227	78,02
<i>Приједор</i>	<i>834,06</i>	<i>94.460</i>	<i>113,25</i>
<i>Прњавор</i>	<i>629,95</i>	<i>48.145</i>	<i>76,43</i>
Рибник	511,10	8.261	16,16
Рогатица	645,00	14.338	22,23
Рудо	347,63	9.070	26,09
Соколац	693,45	16.837	24,28
Србац	452,51	23.435	51,79
Сребреница	526,83	21.258	40,35
Теслић	837,97	48.133	57,44
Требиње	854,50	30.789	36,03
Трново	116,20	2.362	20,33
Угљевик	165,17	16.121	97,60
Фоча	1.134,58	24.441	21,54
Хан Пијесак	322,90	4.636	14,36
Чајниче	274,60	5.012	18,25
<i>Челинац</i>	<i>361,81</i>	<i>17.126</i>	<i>47,33</i>
Шамац	177,54	21.576	121,53
Шековићи	237,20	9.690	40,85
Шипово	553,41	10.070	18,20
Укупно	24.617,18	1.433.038	58,21

Извор: Републички завод за статистику, Статистички годишњак Републике Српске, 2009.

Просјечна аритметичка густина насељености геопростора Републике Српске је 2010. године износила 58,2 ст/км². Велика концентрација становништва карактерише бањалучку котлину (Бањалука, Лакташи), затим дио Посавине (Добој, Модрича), Семберију (Бијељина) и средње Подриње (Зворник).

Република Српска је подијељена на 62 административно-територијалне цјелине. Само 6 административно-територијалних јединица (Приједор, Бањалука, Лакташи, Челинац, Прњавор, Милићи) нису пограничне општине⁶, или 15,16% територије (3.732,23 км²). Остале, с обзиром на дубину територије, представљају граничне општине (56 општина, или 84,84% територије). Број административно-територијалних цјелина, које се граниче са Федерацијом Босне и Херцеговине је 39 (од чега 4 општине и са сусједним државама: Нови Град, Зворник, Фоча, Требиње), 11 се граничи са Хрватском (Нови Град се граничи и са Федерацијом БиХ, а Бијељина са Србијом), и 11 са Републиком Србијом и Републиком Црном Гором (од чега 3 општине: Требиње, Фоча и Зворник имају међуентитетске и државне границе).

На основу процјена за 2010. годину, можемо констатовати да се зона ретке насељености подудара са изразито пограничним, неразвијеним општинама. Анализа густине насељености пограничних простора нам казује да најмању густину имају општине према Федерацији БиХ (Калиновик 6,65 ст/км², Петровац 2,62 ст/км², Источни Дрвар 0,50 ст/км², Купрес 8,89 ст/км², Источни Мостар 9,14 ст/км², ...) Узроке можемо пронаћи у још увијек присутној ратној психози (иако је од конфликта прошло око 17 година) и неповјерењу између етничких заједница, али и у економско-социјалним разлозима, тј. слабој економској развијености и немогућности запослења становништва. Младо становништво се исељава, што се негативно одражава на геополитичке карактеристике, првенствено, јачају административни центри политичко-територијалних заједница из непосредног геополитичког окружења.

Перспектива пограничног простора Републике Српске зависиће од обезбјеђивања основних услова за живот преваходно младом и радно способном становништву које се одлучи за останак на овом простору уз успостављање економске самоодрживости ових простора концепцијом интегралног руралног развоја.

Геодемографске карактеристике граничног подручја

Република Српска, као политичко-територијална јединица, изложена је сложеним политичко-географским процесима, које карактерише специфичан однос према граници и граничном подручју. Сложеност процеса се манифестује различитим функцијама граница, од затворених, полупропусних, филтрирајућих до отворених у зависности од националних, економских, културних, политичких и геополитичких интереса.

⁶ Обиљежене у табели.

Гранична линија Републике Српске је несразмјерно дуга и износи око 2.177 km, што је дуже од границе Босне и Херцеговине (1.537 km). На државну границу се односи близу 1.096 km. Међуентитетски сектор разграничења због извијуганости границе је јако дуг и износи око 1.081 km.

„Теоријски, минимална граница Републике Српске, када би она имала облик круга исте површине, износила би 560,89 km. То значи да је коефицијент разуђености (однос стварне и минималне дужине) 3,6 што је редак пример у свету (за Чиле износи 3,1), и може се поредити само с неким швајцарским кантонима“ (Грчић, М., 1998).

Гранично-територијални коефицијент (дужина границе на 100 km²) износи 8,8, док обрнуто, територијално-гранични коефицијент (површина која припада на једном km границе) износи 11,2 што потврђује малу територијалну дубину Републике Српске. Стратешка дубина територије је веома мала, па је велики број насеља у Републици Српској на самој граници ентитетске територије (Нови Град, Теслић, Добој, Модрича, ...). Популационо-гранични коефицијент (број становника на 1 km границе) износи просјечно 658,26, док гранично-територијални коефицијент (дужина границе у km на 1000 становника) износи 1,52.

Свака политичко-територијална заједница, било да је ријеч о држави, ентитету, зависној територији, има политичку или административно-територијалну границу и погранични простор. Погранични простор Републике Српске, обзиром на геополитичка својства, затим, површину и дужину граничне линије, има све предиспозиције *пограничног региона* с једне и *трансграничног региона* са друге стране. Погранични регион у политичко-географском и економском смислу је више хомоген, док је трансгранични регион више просторно хетероген. Оба појма су везана за појам границе⁷.

Погранични простор Републике Српске, с обзиром на своју хетерогеност, карактеришу особине *крајине*, што подразумева подручје одређено политичком границом са спољашње стране, док је са унутрашње стране означен широком прелазном зоном⁸. Особине таквог простора има ентитетска граница према Унско-санском, Херцеговачко-босанском кантону и средњој Босни. Овако схваћен изолован погранични простор проузрокује процес депопулације и привредне заосталости, за разлику од трансгранич-

⁷ Можемо условно прихватити да се придев *трансгранични* односи на територију која је положена преко границе (фр. *transfrontaliere*), а придев *погранични* на територију положену с унутрашње стране границе (фр. *cisfrontaliere*). (Грчић, М., 2002)

⁸ Пограничне зоне се простиру изван центра активности државе, заузимају периферне – експлоатисане (*deprimés*) и запостављене (*defavorisés*) просторе при подјели дохотка (Sanguin, 1983). Тако схваћеном **пограничном подручју** блиски су по значењу појмови **пограничног региона** (*border region*) и **крајине** (*frontijer region*). Овај други појам не имплицира само ефекат границе, него економску периферију, а такође изолованост (Грчић, М., 2002).

них региона, које карактерише јединство природне основе, становништво, економске и културне везе, као и историјске, етничке и културне традиције. Услови за формирање трансграничног региона постоје у Подрињу, и у Источној Херцеговини.

Удаљеност од већих урбаних центара Републике Српске уз екстензивну пољопривреду, лошу саобраћајну инфраструктуру и неразвијену индустрију, још више су утицале на појаву изолованости, периферности и затворености ових простора. Због тога, погранични простор Републике Српске у највећем дијелу има обиљежја заосталости, тј. периферног-експлоатисаног простора са израженим процесом депопулације.

Обзиром на политичко-географско окружење, водећи нодуси сусједних политичко-територијалних јединица могу у економском и геополитичком смислу интегрисати територије и насеља уз граничну линију. Због тога, нодално-функционална регионализација Републике Српске представља рјешење од изузетног политичког интереса и значаја, чиме би се сачувала геополитичка хомогеност простора.

Планирање развоја ових простора у контексту геополитичке валоризације и демографског развитка представља један од путева политичке и економске стабилности Републике Српске.

Закључак

Геополитичке околности у којима се налазио геопростор Босне и Херцеговине и дезинтеграција југословенске државне заједнице, која се одвијала у знаку етничких сукоба око историјских територија довеле су до ентитетске подјеле БиХ по критеријуму етничке већине (Република Српска) и биполарне етногеографске структуре (Федерација БиХ). Република Српска представља логичан слијед националне консолидације и хомогенизације у геопростору бивше СФР Југославије и Босне и Херцеговине.

Становништво представља најбитнији ресурс и елемент друштвено-економског развоја, који има специфичну вриједност у геополитичком вредновању геопростора Републике Српске. Прецизније, демографске и етнодемографске основе опредјељују пројектовање и постојање ентитета Република Српска.

Компоненте природног кретања становништва Републике Српске у периоду 2001-2009. године указују на негативне тенденције у развоју становништва, проузроковане низом фактора. Стопа природног прираштаја је негативна од 2002. године до данас, што може имати несагледиве посљедице по демографски развој. Просторне посљедице негативног природног прираштаја су прорјеђене и опустјеле територије. Са геополитичког аспекта, проблем је још деликатнији зато што се опустјеле области углавном подудару са пограничним просторима Републике Српске. Негативна демографска кретања снажно

утичу на поремећаје у демографским структурама становништва, што се директно одражава и на геополитичке процесе у Републици Српској.

Демогеографске и етнодемографске основе као квантитативно-квалитативна категорија су основни фактор, који одређује геополитичке карактеристике Републике Српске. Опредјељују пројектовање и постојање Републике Српске и представљају најважнију и одлучујућу компоненту геополитичког положаја и примарну детерминанту будућег развоја. Због тога је потребно што ефикасније примјењивати мјере популационе политике, која би постала основна компонента националне и државне политике. У противном, у овом геопростору можемо очекивати наставак негативних демографских процеса.

ЛИТЕРАТУРА И ИЗВОРИ

- Грчић, М. (2000). *Политичка географија*. Београд: Географски факултет
- Грчић, М. (2002). *Концепт граничног региона*. У Зборник радова Проблеми ревитализације пограничних крајева Југославије и Републике Српске, Београд: Географски факултет Београд
- Грчић, М. (1998). *Нове функције граница Републике Српске у условима регионалне интеграције и пограничне сарадње*. У Зборник радова Република Српска у дејтонским границама, Бањалука: Географско друштво Републике Српске
- Зекановић, И. (2011). *Етнодемографске основе политичко-географског положаја Републике Српске*. Бања Лука: Географско друштво Републике Српске
- Зекановић, И. (2012). *Концепт геополитике у релацији према политичкој географији и њено савремено значење*. У Зборник радова Проблеми и изазови савремене географске науке и наставе, Београд: Универзитет у Београду – Географски факултет
- Илић, Ј. (1997). *Балкански геополитички чвор и српски етнички простор*. У Зборник радова Геополитичка стварност Срба, Београд: Институт за геополитичке студије
- Клајн, И., Шипка, М. (2006). *Велики речник страних речи и израза*. Нови Сад: Прометеј
- Маринковић, Д. (2008). *Развој становништва Републике Српске као стратешки ресурс*. У Зборник радова Ресурси Републике Српске, Бања Лука: Академија наука и умјетности Републике Српске
- Маринковић, Д., Ђурђевић, С. Б. (2012). *Демографска кретања у Републици Српској – тенденције и перспективе*. У Зборник радова Проблеми и изазови савремене географске науке и наставе, Београд: Универзитет у Београду – Географски факултет
- Радовановић, М. (1993/94). *Регионализам као приступ и принцип и регионализација као поступак у функционалној организацији географског простора са неким аспектима примене на Републику Србију*, Отисак из Зборника радова Географског института „Јован Цвијић“, књига 44-45, Географски институт „Јован Цвијић“, Београд
- Степић, М. (2004). *Српско питање – геополитичко питање*. Београд: Јантар група

Статистички годишњак Републике Српске 2010, Републички завод за статистику Републике Српске, Бања Лука, 2010.

Статистички годишњак Републике Српске 2009, Републички завод за статистику Републике Српске, Бања Лука, 2009.

Igor Zekanović

**DEMOGEOGRAPHIC BACKGROUND OF GEOPOLITICAL
CHARACTERISTICS OF REPUBLIKA SRPSKA**

Summary

Population is one of the most relevant resources and factors of the social-economic development and it determines the geopolitical characteristics of a political-territorial community. Furthermore, the following factors are valuable to the geopolitical and political-geographical valorisation of a specific geospace – alteration of population migrations, monitoring of migrations, division into the urban and rural contingents, age capacity, economic structure, and national and religious identity.

Components of natural migrations of Republika Srpska population within the 2001-2009 period indicate negative tendencies of population development, all caused by a range of factors. The birth rate has been negative since 2002, which might negatively affect the demographic development.

Demogeographic characteristics and ethnical-demographic background (i.e. the ethnical identity as a quantitative-qualitative category) are the basic determining factor of geopolitical specificities of Republika Srpska. These both also set the very existence of Republika Srpska and are the most relevant aspect of geopolitical position and primary determiner of any future development.